

Agnieszka Głowala

Doświadczanie podmiotowości w praktyce edukacyjnej w opinii uczniów szkoły podstawowej

Społeczeństwo. Edukacja. Język 4, 139-148

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

DOŚWIADCZANIE PODMIOTOWOŚCI W PRAKTYCE EDUKACYJNEJ W OPINII UCZNIÓW SZKOŁY PODSTAWOWEJ

Experiencing subjectivity in the educational practice in the opinion of primary school students

Streszczenie

Współczesny model życia w naszym kraju powoduje, że społeczeństwo kieruje szczególną uwagę w stronę edukacji krytyczno-kreatywnej i podmiotowej. W wychowaniu pojęcie podmiotowości można traktować zarówno jako kategorię normatywną, jak i wartościującą.

Warunkiem niezbędnym do zrozumienia i przeniesienia idei podmiotowości do praktyki edukacyjnej jest znajomość jej filozoficznych, psychologicznych i pedagogicznych podstaw. W tekście odwoływać się będę przede wszystkim do ujęć kategorii podmiotowości na gruncie pedagogiki, co stanowić będzie tło do omówienia koncepcji i wyników badań własnych dotyczących poczucia doświadczenia podmiotowości przez dziecko w edukacji szkolnej.

Słowa kluczowe: podmiotowość, edukacja, uczeń, badania

Summary

The current model of life in our country causes the society to pay attention to critical-creative and subjective education. During upbringing, subjectivity may be meant as a normative category and also as an evaluative one. The necessary condition needed to understand and put the idea of subjectivity into practice is being aware of its philosophical, psychological and pedagogical basics. In the text I mainly refer to views of subjectivity within the field of pedagogy which are created as the background for analyzing conceptions and results of my own studies. These studies refer to the feeling of subjectivity among children in school education. Results show that the image of having sense of subjectivity amid students in primary school is satisfying. Teacher's attitude as a direct factor of experiencing subjectivity among children was marked very well.

Keywords: subjectivity, education, student, studies

1. Wprowadzenie

Idea podmiotowości w procesie wychowania i kształcenia sięga czasów starożytnych. Jest ona ciągle aktualna, a dzieje się to z kilku przyczyn, mianowicie:

- postępującej emancypacji społecznej i politycznej, która nasiliła się pod koniec ubiegłego wieku, wynikającej z faktu ograniczenia podmiotowości jednostki przez systemy totalitarne;

- postępującej humanizacji i demokratyzacji życia współczesnych społeczeństw;
- przemian oświatowych, które miały miejsce na przełomie XIX i XX wieku w USA i krajach europejskich.

Współczesny model życia w naszym kraju powoduje, że społeczeństwo kieruje szczególną uwagę w stronę edukacji krytyczno-kreatywnej i podmiotowej.

Warunkiem niezbędnym do zrozumienia i przeniesienia idei podmiotowości do praktyki edukacyjnej jest znajomość jej filozoficznych, psychologicznych i pedagogicznych podstaw. W tekście odwoływać się będę przede wszystkim do ujęć kategorii podmiotowości na gruncie pedagogiki, co stanowić będzie tło do omówienia koncepcji i wyników badań własnych dotyczących poczucia doświadczania podmiotowości przez dziecko w edukacji szkolnej.

2. Istota podmiotowości

Można przyjąć, że pedagodzy zwrócili uwagę na podmiotowe traktowanie ucznia na przełomie XIX i XX wieku, a więc w czasach „nowego wychowania”. Powstało wówczas wiele ciekawych rozwiązań pedagogicznych, które nastawione były na podmiotowe traktowanie uczniów. Nowe koncepcje kształcenia zaproponowali m.in. C. Freinet, M. Montessori, E. Key, R. Steiner, A.S. Neil.

Ogólnie podmiotowość oznacza bardziej lub mniej świadome wywieranie wpływu na otoczenie społeczne i przedmiotowe, zgodnie z osobistymi standardami, co daje jednostce poczucie sprawstwa i kontroli nad otoczeniem. Skutki działania jednostka potrafi przewidzieć i kontrolować, a także jest świadoma swego miejsca w relacji z otoczeniem.

Podmiotowość dotyczy kilku płaszczyzn funkcjonowania człowieka, a mianowicie: możliwości kreowania własnego życia, możliwości kształtowania otoczenia materialnego oraz kreatywności w budowaniu stosunków międzyludzkich.

Można więc przyjąć, że podmiotowość jednostki kształtuje się w trzech wzajemnie przenikających się warstwach życia:

- w relacjach ze światem materialnym – wówczas podmiot ujawnia się jako opozycja do przedmiotu działań materialnych;
- w relacjach społecznych (człowiek – człowiek, jednostka – społeczeństwo) wówczas podmiotowość realizuje się we współdziałaniu;
- w płaszczyźnie subiektywnej – czyli w relacji do samego siebie jako podmiotu [Piotrowski, 2006, s. 6].

T. Lewowicki [1994] wskazuje, że z podmiotowością wiąże się przede wszystkim:

1. (jednak) istnienie struktury wewnętrznej organizacji człowieka (wielostronnie determinowanej, ale kształtowanej również przez jednostkę, struktury zmieniającej się;
2. związana z tym pewna szczególność (biopsychiczna i społeczna), „indywidualność”, własna „tożsamość” – właściwa określönemu człowiekowi;
3. świadomość związków z otoczeniem, rozumienie otoczenia i sytuacji w nim powstających oraz umiejętność formułowania zadań, programów własnej działalności, sposobów działania;
4. swoista hierarchia wartości, indywidualne cele, własne standardy;
5. działalność podejmowana i prowadzona świadomie i zgodnie z uznawanymi wartościami, celami i standardami, działalność w pewnej mierze twórcza i służąca samorealizacji człowieka.

Wszystko to pozostaje, jak zaznacza autor, we wzajemnych powiązaniach i stanowi fenomen podmiotowości [Lewowicki, 1994, s.59].

W orientacji podmiotowej jednostki M. Kofta wyróżnia pięć podstawowych składników:

- generatywność rozumianą jako skłonność do przejawiania spontanicznych zachowań, np. wywoływanie zmian w otoczeniu, formowanie hipotez itp., oraz gotowość do wypróbowania nowych schematów myślenia i działania;
- optymizm, co do warunków i rezultatów własnego działania, przekonanie że będą one pozytywne;
- zaufanie do siebie, do własnych sądów, opinii, możliwości wpływania na otaczającą rzeczywistość;
- selektywność wyrażająca się tym, że jednostka ukierunkowuje uwagę na te aspekty otoczenia, które są istotne dla doraźnie rozwijającej się linii aktywności;
- poszukiwanie przyczynowości rozumiane jako nastawienie na wykrywanie związków przyczynowo – skutkowych między zjawiskami i roli własnych zachowań w ich generowaniu [Kofta (red.), 1989, s.38-39].

W wychowaniu pojęcie podmiotowości można traktować zarówno jako kategorię normatywną, jak i wartościującą. Inaczej mówiąc, odnosząc te kategorie do działalności szkoły, można traktować podmiotowość wychowanka jako pewien postulowany cel działalności szkoły oraz jako normę wychowawczego jej funkcjonowania [Sowińska, Michalak (red.), 2004, s.25].

Jeśli podmiotowość rozpatruje się w kategoriach celu, to jednocześnie umieszcza w obszarze kompetencji kluczowych, obok takich kompetencji współczesnego człowieka, jak czytanie ze zrozumieniem, myślenie matematyczne, kompetencje informatyczne, kompetencje w zakresie języków obcych, kompetencje „międzyprzedmiotowe”, traktując podmiotowość jako kompetencje osobiste i społeczne.

Podmiotowość człowieka zatem staje się centralną kwestią określenia jakości edukacji.

3. Nieco o podmiotowości ucznia w szkole

Wskazuje się, że czynnikiem warunkującym podmiotowe funkcjonowanie uczniów w procesie edukacji jest uznanie każdego ucznia za jednostkę w pełni autonomiczną, której przysługuje prawo do wewnętrznej niezależności i ponoszenia odpowiedzialności za swoje postępowanie [Okoń, 1995, s.181].

Uczeń doznaje poczucia podmiotowości, gdy jest przekonany lub odczuwa, że:

- podejmuje działania z własnej woli i chęci;
- ma możliwość wyboru sposobów i środków wykonywania zadań;
- zadania wykonuje przede wszystkim własnym wysiłkiem;
- sam wpływa na akceptację lub odrzucenie rezultatu swej działalności,
- sam ocenia lub współocenia efekt i przebieg swojej pracy [Jakowicka, 1993, s.21].

Poza tym uczeń „upodmiotowiony”:

- ma możliwość zgłaszania inicjatyw,
- wyboru partnerów, podejmowania decyzji,
- możliwości wyboru wartości norm, celów życiowych;
- formułowania i rozwiązywania problemów;
- uczestniczenia w doborze treści i metod pracy na lekcji;
- jest osobą współkontrolującą i współoceniającą efekty pracy własnej i kolegów [Radziewicz, 1992, s.64].

Idę podmiotowości zatem odnosimy do związków między osobą ucznia a jej zainteresowaniem, ustosunkowaniem, wpływem na bieg zdarzeń, odpowiedzialnością za swoje zachowanie oraz rezultaty działań.

Podmiotowymi są tu procesy intelektualne, emocjonalno-wolicjonalne oraz czynności realizacyjne.

Ujawnianie się podmiotowości ściśle wiąże się z wolnością jednostki oraz wyzwaniem się jej od zewnętrznych na rzecz wewnętrznych mechanizmów regulacji osobowościowych. Wolność określa się jako prawo do samookreślenia się. Z prawem tym wiąże się odpowiedzialność za siebie, swoje postępowanie i innych [Puślecki, 2010, s.13].

Podkreśla się, że podmiotowe bycie w świecie jest nie tyle atrybutem człowieka, co staje się atrybutem w czasie rozwoju. Podmiotowość nie jest człowiekowi dana z natury, nikt nie rodzi się z gotową podmiotowością. Jest ona potencjalną dyspozycją, zdolnością i możliwością „bycia podmiotem”. Cechuje ten proces dynamiczność, swoje „bycie podmiotem” człowiek musi wypracować w wyniku własnego zaangażowania i uczenia się. W związku z tym zbudowanie swojej podmiotowości jest zadaniem rozwojowym każdego człowieka. Jednostka, aby funkcjonować na sposób podmiotowy, musi ukształtować system wewnętrznych i zewnętrznych powiązań o charakterze funkcjonalnym.

Zadaniem szkoły jest pomoc młodemu człowiekowi w dostarczeniu środków kształtowania własnej niezależności i umiejętności umożliwiających kierowanie sobą [Bałachowicz, 2008, s.3].

„...skoro sprawstwo i poczucie własnej wartości zajmuje miejsce centralne w konstrukcji pojęcia „Ja”, praktyka szkolna powinna być przeanalizowana pod względem wkładu, jaki wnosi do rozwoju tych dwóch kluczowych składników osobowości [Bruner, 2006, s.63].

Wyżej przedstawione rozważania można uznać za dosyć przekonującą inspirację do podejmowania badań nad poczuciem doświadczania przez uczniów podmiotowości we współczesnej szkole.

4. Badania własne dotyczące poczucia doświadczania podmiotowości przez uczniów w edukacji szkolnej

Podejmując badania dotyczące doświadczania poczucia podmiotowości przez uczniów w edukacji szkolnej sformułowałam podstawowy problem badawczy: *W jakim stopniu uczniowie doświadczają poczucia podmiotowości w edukacji szkolnej?*

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego, którą zrealizowano za pomocą techniki ankiety. W kwestionariuszu ankiety ujęto 35 szczegółowych kwestii badawczych skoncentrowanych wokół pięciu następujących dziedzin w kształceniu szkolnym:

- A – *Nauka szkolna bez lęku*, 5 szczegółowych kwestii badawczych.
- B – *Wpływ uczniów na proces kształcenia*, 6 szczegółowych kwestii badawczych
- C – *Wywalanie motywów uczenia się*, 10 szczegółowych kwestii badawczych
- D – *Pobudzanie i podtrzymywanie zainteresowań*, 5 szczegółowych kwestii badawczych
- E – *Postawa nauczyciela*, 9 szczegółowych kwestii badawczych [Puślecki, 2010, s. 125-128]

Zastosowana skala zawierała 4 stopnie częstości doświadczania poczucia podmiotowości ucznia w procesie kształcenia, a mianowicie: *zawsze, często, rzadko, nigdy*. Wyróżnionym stopniom przyporządkowano odpowiednie równoważniki liczbowe: 3,2,1,0, które umożliwiły statystyczne opracowanie danych.

W ocenie statystycznej stanu poczucia doświadczania podmiotowości ucznia w edukacji szkolnej zastosowano skalę opartą na przedziałach wskaźników procentowych [Puślecki, 2010, s.136].

Tabela 1. Skala stanu poczucia doświadczania podmiotowości przez ucznia w edukacji szkolnej

Przedziały wskaźników procentowych	Stopnie poczucia doświadczania podmiotowości
0,1 – 20,0	bardzo niski
20,1 – 50,0	niski
50,1 – 75,0	umiarkowany
75,1 – 88,0	wysoki
88,1 – 100,0	bardzo wysoki

Źródło: opracowanie własne.

Próbka badawcza: zastosowano dobór celowy. Badani to uczniowie szkoły podstawowej – klasy II i IV w środowisku miejskim.

Tabela 2. Uczniowie objęci badaniami według płci

	Dziewczęta		Chłopcy		Ogółem
	Liczba	%	Liczba	%	
Klasa II	19	52,77	17	47,33	36
Klasa IV	34	56,66	26	43,34	60
Ogółem	53	55,2	43	44,79	96

Źródło: badania własne

Oczywiście zdaję sobie sprawę, że mierzenie poczucia podmiotowości nie jest zadaniem łatwym. Można mieć także wątpliwości czy poczucie podmiotowości można obiektywnie „mierzyć” z uwzględnieniem aspektów behawioralnych, gdyż doświadczanie poczucia podmiotowości kryje się przede wszystkim wewnątrz jednostki. Zatem ze względu na zastosowaną metodę badań, a także wielkość próbki badawczej wszystkie tendencje opisane w świetle wyników badań należy traktować probabilistycznie.

Wyniki badań:

Tabela 3. Nauka szkolna bez lęku (grupa pytań A)

W czasie zajęć		Klasy		Ogółem (średnia)
		II	IV	
1.	chętnie zgłaszam się do odpowiedzi.	59,25	55,05	57,15
2.	mogę swobodnie zadawać pytania.	76,85	77,12	76,98
3.	mam możliwość powiedzieć to, co mi się podoba i nie podoba w jakiejś sprawie.	64,81	64,12	64,46
4.	mam możliwość mówienia o tym, co mnie interesuje.	97,22	70,97	84,09
5.	kiedy mam trudności, mogę się w każdej chwili zgłosić do nauczyciela.	97,22	89,06	93,14
Ogółem (średnia)		79,07	71,26	75,16

Źródło: badania własne.

Czynnikiem decydującym o doświadczaniu poczucia podmiotowości ucznia w procesie edukacji jest nauka szkolna bez lęku. W świetle przeprowadzonych badań można sformułować następujące wnioski:

- wskaźnik procentowy doświadczania przez uczniów nauki szkolnej bez lęku jest na poziomie 75,16%, czyli górnej granicy stopnia umiarkowanego, wyższy w klasie drugiej (79,07%) niż w klasie IV (71,26%);
- najniższy wskaźnik procentowy w obydwu grupach wiekowych uzyskał symptom dotyczący chętnego zgłaszania się do odpowiedzi (klasa II – 59,25% i klasa IV – 55,05%), co oznacza zdecydowanie umiarkowaną częstotliwość występowania tych zachowań;
- również w obydwu klasach zaznaczył się zdecydowanie umiarkowany poziom częstotliwości zachowań ucznia polegających na możliwości mówienia o tym, co mu się podoba i nie podoba w jakiejś sprawie (w klasie II – 64,81% i w klasie IV – 64,12%);
- na poziomie wysokim w obu grupach wiekowych jest częstotliwość zachowań ucznia dotyczących możliwości zgłaszania się do nauczyciela w sytuacjach trudnych (klasa II – 97,07 i klasa IV – 89,06).

Tabela 4. Wpływ uczniów na proces uczenia się (grupa pytań B)

W czasie zajęć		Klasy		Ogółem (średnia)
		II	IV	
1.	chętnie zgłaszam pomysły dotyczące tego, co i jak wykonać.	63,88	59,69	61,78
2.	wspólnie z nauczycielem ustalamy, czego i jak będziemy się uczyć.	85,18	57,55	71,36
3.	mam możliwość współdecydowania o wyborze wykonywanych zadań.	70,37	37,96	54,17
4.	mam możliwość wybrania innych uczniów do wspólnie wykonanego zadania.	92,59	55,89	74,24
5.	mam możliwość wyjaśniania tego, co spostrzegam i przeżywam poza szkołą.	84,25	72,42	78,33
6.	nauczyciel podaje propozycje do wyboru, które dotyczą tego, czego i jak możemy się uczyć.	87,03	63,09	75,06
7.	wierzysz w swoje możliwości uczenia się.	85,18	82,31	83,74
Ogółem (średnia)		81,21	61,27	71,24

Źródło: badania własne.

Ważnym elementem pozwalającym na doświadczanie poczucia podmiotowości w szkole jest wpływ ucznia na proces kształcenia. W badaniach uzyskałam następujące wyniki:

- globalny wskaźnik wpływu uczniów na proces kształcenia jest na poziomie 71,24%, co oznacza umiarkowany stopień doświadczania poczucia podmiotowości w tym obszarze. Wyższy poziom wpływu uczniów na poziom kształcenia zaznacza się w klasie II (81,21%) niż w klasie IV (61,27%). Niepokoi wynik, który wskazuje, że wraz z wiekiem dziecka nie wzrasta jego wpływ na proces kształcenia.

- najniższy wskaźnik procentowy uzyskał symptom dotyczący możliwości współdecydowania ucznia o wyborze wykonywanych zadań – 37,96% w klasie IV i jest on prawie dwukrotnie niższy niż w klasie II (70,37%).
- oprócz wyżej przedstawionego, występuje też wyraźna rozbieżność wyników w zależności od wieku dziecka w odniesieniu do następujących zachowań:
 - wspólnego ustalania z nauczycielem, czego będą się uczniowie uczyć (klasa II – 85,18% , klasa IV – 57,55%)
 - możliwości wybrania uczniów do wspólnie rozwiązywanego zadania (klasa II – 92,59%, klasa IV – 55,89%)
 - możliwości wybrania przez ucznia z propozycji nauczyciela zadań i metod pracy (klasa II – 87,03, klasa IV – 63,09 %).

Tabela 5. Wyzwalanie motywów uczenia się (grupa pytań C)

W czasie zajęć		Klasy		Ogółem (średnia)
		II	IV	
1.	dowiaduję się o tym, co umiem, a czego nie umiem i nad czym muszę jeszcze popracować.	94,44	85,36	89,9
2.	mam możliwość wykonywania doświadczeń.	68,51	61,16	64,83
3.	próbuję ocenić to, czego się nauczyłem(am).	81,48	71,81	76,64
4.	zdaję sobie sprawę z tego, czego się nie nauczyłem(am).	66,66	86,09	76,37
5.	staram się dokładnie wiedzieć czego, jak i po co się.	86,11	86,09	86,10
6.	chętnie wykonuję wspólnie ustalone zadania.	77,77	86,81	82,29
7.	jestem przekonany(a), że wykonywane zadania są dla mnie ważne i potrzebne.	96,29	84,74	90,51
8.	cieszę się, kiedy wpadnę na pomysł, jak wykonać trudne zadanie.	100,00	82,21	91,10
9.	cieszę się, kiedy dobrze wykonam trudne zadanie.	99,07	85,54	92,30
Ogółem (średnia)		85,59	81,09	83,34

Źródło: badania własne.

Wszystkie impulsy ujęte w tabeli 5 posiadają charakter wolicjonalno-uczuciowo-wartościujący i jako takie odpowiednią moc wyzwalania motywów uczenia się. Zauważa się że:

- ogólny wskaźnik wyzwalania motywów uczenia się jest na poziomie 83,34 % , podobny w obydwu grupach wiekowych (klasa II – 85,59%, klasa III – 81,09%), co oznacza stopień wysoki poziom doświadczania wyzwalania motywacji uczenia się i to o charakterze głównie wewnętrznym
- stosunkowo niski wskaźnik częstotliwości występowania w obydwu grupach wiekowych dotyczy możliwości wykonywania doświadczeń (klasa II – 68,51%, klasa IV – 61,16%), co oznacza umiarkowany poziom doświadczania tego symptomu wyzwalania motywów uczenia się
- w klasie II niski też jest wskaźnik zdawania sobie sprawy z tego, czego się uczeń nauczył (66,66%), co świadczy o umiarkowanym poczuciu doświadczania podmiotowości w zakresie w/w symptomu.

Tabela 6. Pobudzanie i wspieranie zainteresowań (grupa pytań D)

W czasie zajęć		Klasy		Ogółem (średnia)
		II	IV	
1.	czuję się odpowiedzialny(a) za wykonywane zadania.	92,59	81,03	86,81
2.	pracuję samodzielnie.	78,70	77,94	78,32
3.	robię to, co mnie osobiście interesuje.	75,92	75,08	75,5
4.	to, co poznałem(am) poza szkołą jest omawiane.	71,29	55,44	63,36
5.	robię wszystko, by się nauczyć nowych rzeczy.	98,14	78,76	88,45
Ogółem (średnia)		83,32	73,65	78,48

Źródło: badania własne.

Doświadczanie poczucia podmiotowości przez uczniów w edukacji szkolnej obejmuje także kwestie związane z pobudzaniem i wspieraniem ich zainteresowań.

Wyniki badań wskazują, że:

- wskaźnik procentowy odczuwania pobudzania i wspierania zainteresowań uczniów wynosi 78,48%, co oznacza poziom wysoki poczucia doświadczania podmiotowości w tym zakresie z nieznaczną przewagą w grupie młodszej (klasa II – 83,32%, klasa IV – 73,65%).
- w klasie IV niski jest wskaźnik doświadczania przez uczniów możliwości omawiania w szkole tego, co uczeń poznał poza szkołą (55,44%).

Tabela 7. Postawa nauczyciela wobec uczniów (grupa pytań E)

W czasie zajęć		Klasy		Ogółem (średnia)
		II	IV	
1.	nauczyciel traktuje wszystkich uczniów jednakowo.	90,74	86,71	88,72
2.	nauczyciel szczerze rozmawia z uczniami na każdy temat.	97,22	78,95	88,08
3.	nauczyciel uznaje każdego ucznia takim, jakim on jest.	99,07	87,89	93,48
4.	nauczyciel podkreśla to, co potrafię najlepiej i podpowiada nad czym mam jeszcze popracować.	99,07	89,69	94,38
5.	nauczyciel wierzy w moje możliwości uczenia się.	100,00	88,97	94,48
6.	nauczyciel docenia mój wysiłek w wykonywaniu zadań.	97,22	88,59	92,90
7.	ufam nauczycielowi.	99,07	93,67	96,37
8.	nauczyciel jest sprawiedliwy.	100,0	90,77	95,38
9.	nauczyciel podpowiada uczniom, by nauczyli się tego, czego się uczą	99,07	84,07	91,57
Ogółem (średnia)		97,94	87,70	92,81

Źródło: badania własne.

Postawa nauczyciela jest czynnikiem decydującym o podmiotowych relacjach w procesie edukacyjnym. Postawa nauczyciela w stosunku do uczniów wywiera bezpośredni wpływ na stan poczucia doświadczania podmiotowości ucznia w procesie kształcenia.

Ocena postawy nauczyciela przez uczniów w świetle badań przedstawia się następująco:

- ogólny stopień poczucia doświadczania podmiotowości przez ucznia w odniesieniu do postawy nauczyciela określić należy jako bardzo wysoki (wskaźnik procentowy 92,81 %) , z niewielką różnicą w zależności od wieku dziecka (w klasie II – 97,94, w klasie IV – 87,70%).
- najwyższy procentowy wskaźnik w obydwu klasach uzyskał symptom wskazujący, że nauczyciel jest sprawiedliwy (klasa II – 100%, klasa IV – 90,77%), poza tym w klasie II wskaźnik procentowy 100% dotyczy także symptomu, który stwierdza, że nauczyciel wierzy w możliwości uczenia się ucznia.

Tabela 8. Doświadczanie poczucia podmiotowości przez uczniów w edukacji szkolnej

	Obszary badawcze	Klasy		Ogółem (średnia)
		II	IV	
1.	Nauka szkolna bez lęku	79,07	71,26	75,16
2.	Wpływ uczniów na proces kształcenia	81,21	61,27	71,24
3.	Wyzwalanie motywów uczenia się.	85,59	81,09	83,34
4.	Pobudzanie i wspieranie zainteresowań.	83,32	73,65	78,48
5.	Postawa nauczyciela wobec uczniów.	97,94	87,70	92,81
Ogółem (średnia)		85,42	74,99	80,20

Źródło: badania własne.

Poziom doświadczania podmiotowości w badanej grupie przedstawia się następująco:

- ogólny poziom doświadczania podmiotowości w badanej grupie określić można jako wysoki (80,20%), nieco wyższy w grupie dzieci młodszych (85,42%) niż starszych (74,99%);
- najwyższy wskaźnik procentowy uzyskała postawa nauczyciela wobec uczniów (97,94% – klasa II i 87,70 – klasa IV);
- najniższy wskaźnik procentowy dotyczy nauki szkolnej bez lęku (klasa II - 79,07 i 71,26 – klasa IV);
- niepokojący jest też wskaźnik wpływu uczniów na proces kształcenia w grupie starszej (61,27% – poziom umiarkowany).

5. Podsumowanie

W konkluzji można stwierdzić, że obraz poczucia doświadczania podmiotowości przez uczniów jest zadawalający, wszystkie dziedziny realizowane są w praktyce na poziomie umiarkowanym, wysokim lub bardzo wysokim. W świetle badań należałoby przede wszystkim podjąć działania zmierzające do zapewnienia nauki szkolnej bez lęku i szerszego włączenia uczniów w planowanie i organizowanie procesu kształcenia. Natomiast niezmiernie cieszy fakt, że postawa nauczyciela jako bezpośredni czynnik doświadczania podmiotowości przez uczniów został oceniony bardzo wysoko. Można zatem przypuszczać, że znaczna część nauczycieli rozumie istotę edukacji podmiotowej i kreatywnej.

Edukację podstawową wskazuje się jako zasadniczą dla wstępnego kształtowania kompetencji osobistych i społecznych. Wczesne włączenie dziecka w systematyczny proces konstruowania własnej podmiotowości w zaplanowanym i zorganizowanym środowisku

edukacyjnym powinno dawać dziecku doświadczenia w rozwijaniu własnej osoby, twórczego korzystania z interakcji i projektowania własnych działań. Pierwsze inicjacje i doświadczenia tworzą podstawową konstrukcję dla rozwoju dalszych możliwości dziecka [Banachowicz 2008, s.4].

BIBLIOGRAFIA

- Bałachowicz Józefa. 2008. „Edukacyjne wspieranie rozwoju podmiotowości człowieka”. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*. Nr 6.
- Bałachowicz Józefa. 2008. „Podmiotowość dziecka – teoria czy potrzeba dnia codziennego”. *Życie Szkoły*. Nr 7.
- Banachowicz Józefa. 2008. „Podmiotowość jako kulturowy sposób adaptacji człowieka w świecie Problemy i zadania edukacji”. *Problemy Opiekuńczo – Wychowawcze*. Nr 3.
- Bielski Janusz. 2006. „O podmiotowości ucznia”. *Kultura Fizyczna*. Nr 9-12.
- Bobryk Jerzy. 1995. *Jak tworzyć rozmawiając*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bruner Jeromy. 2006. *Kultura edukacji*, Kraków: Universitas.
- Chodorowska-Chromiec Małgorzata. 2002. *Kompetencje nauczyciela do podmiotowego traktowania uczniów w wieku*. Zielona Góra: Uniwersytet Zielonogórski.
- Dudzikowa Maria. 2005. „Wokół kategorii podmiotowości z „gęstą zadymą mętnego słowotoku” w tle. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*. Nr 10.
- Górniewicz Józef. 2001. *Kategorie pedagogiczne tolerancja twórczość wyobraźnia*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Keplinger Alicja. 2009. „W okowach bierności”. *Psychologia w Szkole*. Nr 3.
- Kujawiński Jacek. 1995. „Metody edukacji wczesnoszkolnej”. *Życie Szkoły*. Nr 1.
- Kořta Mirosława. 1989. *Orientacja podmiotowa: zarys modelu*. W *Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży. Wychowanek jako podmiot działań*, red. Antonina Gurycka, Mirosława Kořta. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Król Roman. 2006. „Podmiotowość podmioty wychowania”. *Życie Szkoły*. Nr 1.
- Lewowicki Tadeusz. 1994. *Przemiany oświaty*, Warszawa. Wydawnictwo: „Żak”.
- Palka Stanisław. 2008/2009. „Kształtowanie poczucia optymizmu u uczniów”. *Nauczanie Poczatkowe*. Nr 2.
- Paszkiewicz Aneta. 2010. Podmiotowe traktowanie wychowanka wyzwaniem dla współczesnej edukacji. W *Współczesne strategie i wyzwania edukacyjne*, red. Piotr Mazur, Dorota Sikora. Chełm: Chełmskie Towarzystwo Naukowe.
- Peplińska Elżbieta. 2003. „Czy podmiotowość w szkole jest możliwa?”. *Polonistyka*. Nr 4.
- Piotrowski Eugeniusz. 2006. „Nauczyciel i uczeń jako równoprawne podmioty procesu kształcenia”. *Wychowanie na co Dzień*. Nr 7-8.
- Popławska Agata. 2007. „Multidyscyplinarne podstawy podmiotowości ucznia we współczesnej szkole”. *Edukacja*. Nr 4.
- Puślecki Władysław. 2010. *Kształcenie wyzwalaające w edukacji wczesnoszkolnej*. Kraków: Impuls.